

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 969794/12

בבית הדין הרבני האזורי אשקלון

לפני כבוד הדיינים:

הרב ישי בוכריס – אב"ד, הרב דניאל כ"ץ, הרב עודד מכמן

התובע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד פנינה בן יוסף)

נגד

הנתבעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד נעמה אביבי)

הנדון: חיוב מזונות ילדים במשמורת משותפת

פסק דין

בפני ביה"ד עומדת תביעה למשמורת משותפת ולהפחתת מזונות.

רקע ועובדות

הצדדים נישאו בחודש אפריל 2003, ונולדו להם שני ילדים: ד. ל. 11, וא. בן 7 וחצי.

בעקבות משבר בחיי הנישואין התגרשו הצדדים ביום ג' באב תשע"ד, 30/7/2014.

לאחר שהתגרשו הצדדים היו הילדים במשמורת האם, ויומיים בשבוע שהו הילדים אצל האב.

בפועל שהו הילדים אצל האב ואצל הוריו זמן רב יותר ממה הוחלט.

לפני כשנה עתר האב לביה"ד בתביעה למשמורת משותפת.

ביום 25/12/2017 הונח תסקיר התומך בתביעה, וההמלצה הייתה למשמורת משותפת.

האם התנגדה להמלצות התסקיר, ונקבע מועד לדיון.

בדיון זה טענה האם את טענותיה. לדבריה, האב מבקש משמורת משותפת רק משום שהוא חפץ להקטין את המזונות ולא משום הדאגה הכנה שלו לילדים. לדבריה, צרכי הילדים בבית האב חסרים, האב מותיר את ילדיו אצל הוריו, אינו דואג להם בעצמו, תפקודו לקוי ויש סתירות בדו"ח שהוגש מטעם שרותי הרווחה.

ביה"ד באותו דיון העמיד את האם על הסתירות שקיימות לכאורה בדבריה: כאשר ביקש האב להקטין את כמות המפגשים ואת אורכם היא התנגדה בחריפות, ואם כדבריה שהאב לוקה באבהותו היה לה להסכים.

למרות כל הנ"ל קבע ביה"ד תקופת ניסיון של ארבעה חודשים שבהם המשמורת תהא משותפת, ולאחר מכן יתקיים דיון נוסף, ועד קיומו יוגש תסקיר מעודכן וכן עמדת הצדדים.

המלצות התסקיר היו שוב חד משמעיות - שהאב הינו אב ראוי ומומלצת משמורת משותפת.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האם שוב הביעה את התנגדותה בדיון שהתקיים ביום י"ב בחשוון תשע"ט (21/10/2018), וקראה מתוך הכתב כמה ליקויים באבהות האב.

ביה"ד הבהיר לצדדים שבמצב הזה אין מוצא אחר פרט לקבלת המלצת רשויות הרווחה, כיוון שהליקויים שמנתה האם אינם ליקויים המצדיקים אי קיום ההמלצות.

משמורת

ביה"ד קובע בזה שהמשמורת על הילדים הינה משותפת לשני ההורים כפי שנקבע בעבר, באותו הסדר ובאותם הימים.

הפחתת מזונות

בעניין הפחתת סכום המזונות בשל המשמורת המשותפת, בית הדין החליט בעבר שהוא ידון בזה כאשר ייקבע סופית שהמשמורת היא אכן משותפת, והיא תוחל רטרואקטיבית מהיום שבו החלה תקופת הניסיון למשמורת משותפת.

אחר שהוכרע עניין המשמורת כאמור, וביה"ד קבע שהמשמורת תהא משותפת, מחצית מהזמן הילדים ישהו אצל האב ומחצית מהזמן אצל האם, הגיעה העת לדון בשאלת הפחתת סכום המזונות שחייב האב.

רקע ועובדות

הצדדים התגרשו בתאריך ג' באב תשע"ד (30/7/2014), להם שני ילדים שהיו בעת הגירושין במשמורת האם, כאשר נקבעו לאב זמני שהות רחבים עימם.

בזמן שהילדים היו כארבעה ימי חול אצל האם, שני ימי חול אצל האב ושבת אחת לסירוגין בין שניהם, קבע ביה"ד שהאב ישלם עבור מזונות ילדיו סך של 2,400 ש"ח למזונות שני ילדיו, ו-1,100 ש"ח כסכום גלובלי לא משתנה עבור מדור בהסכמה. בנוסף, חויב האב בתשלום עבור צהרון לילדים.

כעת, היות שנקבע שהמשמורת משותפת, טוען האב שיש להפחית משמעותית את סכום המזונות, וכיוון שהכנסות הצדדים יחסית שוות, אף לקבוע שכל הורה יישא בצרכי ילדיו כאשר הם אצלו בלבד ולפטור אותו מתשלום כלשהו לאם.

האב תמך את תביעתו בקביעה שהתקבלה לאחרונה בבית המשפט הגבוה לערעורים שבמקרה שבו המשמורת משותפת, חלוקת זמני השהות שווה והכנסות הצדדים שוות בערך, גם צורכי הילדים יחולקו בין ההורים וכל אחד מהם יספק לילדים את צרכיהם כאשר הם אצלו. שאר הצרכים כגון חינוך, ביגוד וכדומה, שהם צרכים שאינם תלויים בזמני השהות, יחולקו בין ההורים.

עוד טען האב באמצעות ב"כ שלא רק בית המשפט הגבוה לערעורים פסק כך אלא גם בית הדין האזורי בחיפה בפסק דין שפורסם לאחרונה, ובו הוא מנמק מדוע חלוקה זו נכונה על פי ההלכה.

אשר על כן סבור האב שזו צריכה להיות הכרעת ביה"ד, שהרי גם ההלכה וגם פסק בית המשפט הגבוה לערעורים קבעו כך.

האם, מאידך גיסא, טענה שחובת מזונות הילדים מוטלת על האב גם במקרה שבו המשמורת משותפת, כאשר הילדים נמצאים אצל האם על האב לדאוג לצרכיהם. לדעתה זו ההלכה, והחוק קובע שבעניינים אלו הדין האישי, כלומר ההלכה היהודית, היא המכריעה.

האם לא התייחסה לפסקי הדין שהזכירה ב"כ האב והותירה את הדברים להכרעת ביה"ד.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ביה"ד קבע שהוא מקבל את עמדת האם, והאב מחויב במזונות ילדיו גם במשמורת משותפת, כאשר הילדים נמצאים אצל האם, וגם במצב שההכנסות שוות.

עם זאת, קבע ביה"ד שנוכח הקטנת זמני השהות שהילדים נמצאים אצל האם אין ספק שבכך הוצאותיה על הילדים קטנו, ויש להפחית את סכום המזונות בהתאם.

מעתה, קבע ביה"ד שהאב ישלם עבור מזונות הילדים 900 ש"ח לכל ילד במקום 1,200 ש"ח. שאר החיובים שאינם תלויים בזמני שהות יישארו כמו בפסק הדין הקודם.

החישוב שערך ביה"ד הוא פשוט, כיוון שבפסק הדין הקודם נקבע כי סכום המזונות לילד אחד יעמוד על סך של 1,200 ש"ח לחודש, ובזה ממלא האב את חובתו לדאוג לילדים בארבעת ימי השבוע שנמצאים הילדים אצל האם, יוצא איפה, שעל כל יום נקבע שהאב משלם 300 ש"ח (ראוי לציין שהכוונה יום בשבוע שהם כארבעה ימים בחודש).

כיוון שעתה נקבע שהילדים ישהו אצל האם שלושה ימים בשבוע, יש להפחית מסכום המזונות סך של 300 ש"ח בחודש, ועל כן קבע ביה"ד שסכום המזונות יעמוד מעתה על 900 ש"ח בחודש לכל ילד.

נימוקים

השאלה העומדת לפתחו של ביה"ד כבדת משקל, ויש לה משמעות רחבה, ומשום כך בחר ביה"ד לנמק ולהסביר את פסק הדין בהרחבה.

כאמור בפסק הדין, תמך האב את תביעתו להפחתת סכום המזונות עד לביטולם על בסיס פסקי דין שנתנו על ידי בית המשפט הגבוה לערעורים ובית הדין האזורי בחיפה.

לצורך ברור סוגיה זו נביא את עיקרי הדברים ואת דעת ביה"ד דנן.

בע"מ 919/15

בפסק הדין של בית המשפט (בע"מ 919/15) סקר כבוד השופט פוגלמן את ההיסטוריה המשפטית שקדמה לפסק דינו באשר לחובת המזונות המוטלת על ההורים:

בתחילה הובאה ההלכה ממקורותיה, הגמ', השו"ע והפוסקים, הדין שאב חייב במזונות ילדיו הקטנים עד גיל 6 (היינו קטני קטנים), תקנת אושא מגיל 6 ועד שיגדלו (גדול בלשון חז"ל היינו גיל מצוות, 12 בבת ו-13 בבן). ולאחר מכן הובאה תקנת הרבנות הראשית בשנת תש"ד לילדים בני 6-15, ולאחר מכן הוזכר חיוב המזונות לילדים בני 15-18 מדין צדקה.

לדברי הכותב, הנוהג המקובל בפסיקה בבית המשפט העליון היה שעד גיל 15 הוטלה חובת המזונות על האב מכוח תקנת הרבנות הראשית בשנת תש"ד באופן מלא לגבי צרכים הכרחיים, ומגיל 15 עד גיל 18 מדין צדקה בלבד, ונערכה חלוקה מסוימת בין ההורים, ראה סעיף 20 לפסק הדין. זאת בעקבות פסק דין של מתקני התקנות עצמם, הרב הרצוג והרב עוזיאל, משנת תש"ז, שבו מובהר שהתקנה לא הייתה מדין צדקה לבד אלא כדין חיוב המזונות של האב עד גיל 6.

ובסעיף 18 לפסק הדין הוא מאזכר פסקי דין רבים שבהם הטיל בית המשפט העליון את חובת המזונות על האב באופן מוחלט, כמובן, כאשר מדובר במזונות ההכרחיים.

וכך כתב בסעיף 19 לפסק הדין כסיכום ביניים:

"כאמור בפתח הדברים, ההלכה המחייבת, שנקבעה בפסיקתו של בית המשפט זה היא כי אב יהודי חייב לספק את מזונותיהם ההכרחיים של ילדיו בגילאי 15-0, ובכלל זה גילאי 15-6, בעוד שהאם מצידה פטורה לגמרי מחובה זו."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

למרות המצב הברור מבחינה משפטית שהיה עד לפסק דין זה נדרשו השופטים לעיון מחדש בסוגיה זו. ואכן, לאחר שעיינו בסוגיה, קבעו שבשלה העת לקבלת פרשנות אחרת לתקנת מועצת הרבנות הראשית בשנת תש"ד כפי שיבואר לקמן.

השאלה העקרונית שעולה לדיון היא האם תקנת מועצת הרבנות הראשית בשנת תש"ד שהשוותה את חיוב האב במזונות ילדיו עד גיל 15 לחיוב שעד גיל 6 הינה השוואה מוחלטת או לא, אלא רק לעניין שחייב במזונות ילדיו, אך לא באותם הגדרים המחמירים של חיוב האב במזונות קטני קטנים.

כאמור בפסק הדין, מקובל היה בבית המשפט העליון בעקבות פס"ד של ביה"ד הגדול מ-1947 להתייחס אל התקנה הנ"ל כתקנה המרחיבה את חיוב המזונות המוטל על האב **ממש כמו עד גיל 6**.

אף על פי כן, כתבו השופטים שישנה פרשנות אחרת שעל אף שההיסטוריה השיפוטית בביהמ"ש העליון לא קיבלה אותה כפרשנות מחייבת היא קיימת, והיא שחיוב האב בגילאים 6-15 הוא מדין ובגדרי צדקה.

מסעיף 30 ועד סעיף 35 בפסק הדין ישנה הרחבה בשתי הפרשנויות של התקנה הנ"ל.

ישנן מס' השלכות הלכתיות להגדרת חיוב המזונות מדין צדקה או כדין המזונות שעד גיל 6:

א. הכנסות ממקורות אחרים לילדים:

אם החיוב הוא כמו עד גיל 6 האב חייב (פרט לשיטת הרשב"א, שלא התקבלה להלכה), אך אם החיוב הינו מדין צדקה – יש להתחשב ביכולותיו האישיות של הקטין.

אמנם בדרך כלל אין הכנסות לקטין, אך לא נדיר מקרה שבו אם הקטין נפטרה והורישה את עיזבונה או חלק מעיזבונה לילדים, יש מקרים שקרוב משפחה כמו סב וכדומה הוריש או ציווה לטובת קרוביו הקטינים ממון, שממנו יכולים הקטינים להתפרנס.

ב. אב שאינו אמיד:

כל אדם מחויב בצדקה, בין איש ובין אישה, בין עשיר ובין עני. אולם ישנה הבחנה ברמת החיוב, וכל אחד ואחד חייב לפי הגדרת יכולתו. מקובל לפסוק שגם חיוב של צדקה ניתן לגבייה בכפייה למרות שזו מצות עשה שמתן שכרה בצידה, כמבואר בגמ' בבא בתרא דף ט' עמוד ב ובראשונים שם. לא נרחיב את הדיבור בעניין זה כיוון שהלכה למעשה נפסק כדעה שניתן לכפות תשלום הגם שהוא מדין צדקה בלבד. אף על פי כן יש מקרים שאין כופין אותו על הצדקה, כאשר הוא מוגדר כ"אינו אמיד". כמובן שהגדרה זו אינה מוחלטת, ותלויה ברמת הכנסתו, בצרכים שבגינם יש לתת את הצדקה ובגובה סכום הצדקה.

בנוסף, הגמרא בכתובות דף נ ע"א אומרת שתקנו באושא שלא יבזז אדם לצורך צדקה יותר מחומש, ונפסק כן להלכה בשו"ע יו"ד סי' רמט סעיף א'.

מעתה, יוצא אפוא שאם הפרשנות של התקנה היא שהחיוב של האב מדין צדקה, לא יתכן לפסוק מזונות למעלה מ-20% מהכנסת האב, ופעמים שאף 20% ומטה לא ניתן יהא לפסוק, אם ההכנסה נמוכה כך שלא ייוותר לאב די ממון לצרכיו הכוללים שכירות דירה לעצמו, מזונותיו ויצירת אפשרות לחיים עם אישה וילדים נוספים, שגם להם הוא מתחייב.

ג. חיוב בסיסי או לפי הרגלי הילדים:

בדיני צדקה מצאנו שהחיוב הוא לפי הרגליו של העני, שהרי התורה כתבה: "די מחסורו אשר יחסר לו", ואפילו אם הורגל לרכוב על סוס או שעבד רץ לפניו – מבחינתו זהו צורך שלו, ומדין צדקה יש להשלים לו חיסרון זה, ראה כתובות דף סז ע"ב. לפיכך אם הילדים הורגלו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לרמת חיים גבוהה, והאב אמיד לספק להם זאת – הריהו חייב בזה מדין צדקה. אולם אם החיוב הוא לזון את ילדיו כדין קטני קטנים – חיובו הוא כפי הצורך הבסיסי המקובל בלבד.

לאחר סקירת מקורות ההלכה וההיסטוריה, פסקי הדין בבתי המשפט השונים כולל בית המשפט העליון, קבעו השופטים שהם מעדיפים משום סיבות מסיבות שונות לבכר את הפרשנות האחרת בתקנת מועצת הרבנות הראשית. לפי הפרשנות הזו קבעו שבאופן עקרוני חובת המזונות של שני ההורים לילדים בני 6-15 היא מדין צדקה, ומשום כך היא מוטלת על שניהם באופן שווה. כמובן שהכרעה זו כפופה לזמני השהות אצל כל אחד מהם ולהכנסות שני ההורים.

ולמשנה תוקף, מזכיר פסק הדין גם את החלטת מועצת הרבנות הראשית מ-2015 שבה נאמר שאין הכרעה ברורה בין שתי הפרשנויות בתקנה ועל כן כל הרכב בית דין יכריע על פי שיקול דעתו.

כהשיטה שמפרשת את התקנה מדין צדקה צידדו גם ד"ר מיכאל ויגודה ועו"ד אלי הללה. היועץ המשפטי לממשלה תמך בחוות הדעת שהוגשה מטעמם, שכיון ששתי הפרשנויות לגיטימיות ראוי לבכר את הפרשנות הקובעת שחיוב במזונות הוא מדין צדקה כדי לאפשר את התוצאה הראויה, דהיינו חלוקת חיוב המזונות בעת החדשה, שבה ישנה דרישה להשוואה בין המינים וכמו כן קיים פער הקטן והולך בהשתכרויות האב והאם.

עמדת גדולי הפוסקים בפרשנות התקנה

כדוגלים בשיטה הסוברת שמזונות הקטינים בני 6-15 הם מדין צדקה הזכירו בתקנת מועצת הרבנות הראשית ובחוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה שעליה הסתמכו בפסק הדין הנ"ל שני פוסקים גדולים, שקשה מאוד להתעלם מעמדתם כיוון שהם כיהנו בביה"ד הגדול ומוכרים כגדולי הדיינים, הלא הם הרב יוסף שלום אלישיב והרב עובדיה יוסף זצ"ל.

הגרי"ש אלישיב בקובץ פסקי דין רבניים של בתי הדין הרבניים ח"ג עמ' 172 ובח"ד עמוד 7 פסק שאם יש לקטן ממון אין האב חייב לזונו, ומכאן למדו שדעת הרב זצ"ל שמזונות הקטנים מעל גיל שש הינם מדין צדקה, שהרי בקטן מגיל שש גם אם יש ברשותו ממון קיימא לן שחייב האב לזונו, כמבואר בשו"ע אה"ע סי' עא ס"א.

אמנם באמת אין מכך ראיה כלל, שכן אפשר שהחיוב הוא חיוב גמור אלא שבמקרה שיש לילדים משלהם לא חייבו, ולא שהחיוב הוא מדין צדקה עם כל הכרוך בדבר. והרי דעת הרשב"א שגם החיוב לזון ילדים פחות מגיל שש הוא רק אם אין להם, ובוודאי שאין דעתו שחיוב זה הוא מדין צדקה. אמנם דעת הרשב"א לא נפסקה להלכה, אך אפשר ללמוד ממנו על חוסר התלות בין דין צדקה לדין פטור ממזונות כשיש לילדים משלהם. גם המהר"ם מרוטנבורג והרא"ש בכתובות (פרק ד סימן יד) שחלקו על הרשב"א, ולדעתם יש מזונות לקטני קטנים גם אם יש להם נכסים משלהם, נימקו את דעתם בהשוואת הגמרא את דין מזונות אישה למזונות קטני קטנים כשכללה אותם יחד בדין של המינקת: "שמוסיפין לה על מזונותיה", ולולא השוואה זו אין מניעה שמזונות הילדים יהיו חיוב שאינו מדין צדקה ולמרות זאת יהיה קיים רק כשאין להם משלהם.

ראה גם מאמרו של ד"ר זרח ורהפטיג - "למקורות החובה למזונות ילדים" בקובץ תחומין ח"א עמ' 270 שהבין שביאור שני פסקי הדין הנ"ל של הרב אלישיב הוא שיש חיוב גמור אלא שלא חייבו במקרה שיש לילדים משלהם.

הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר חלק ח אה"ע"ז סימן כב דן בעניין נערה שאינה מוכנה לקשר עם אביה, ובעקבות כך פסקו בבית הדין האזורי בחיפה להפסיק את תשלום מזונות הבת.

הוגש ערעור לביה"ד הגדול, והרב בפסק דין דוחה את הערעור, ומנמק מדוע לדעתו פסק הדין נכון.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בתשובתו דן הרב בדין האמור ברמב"ם ובשו"ע שלאחר גיל 6 יכול האב לומר שאם אין הבן רוצה להיות אצלו יכול למנוע ממנו מזונות. דין זה אמור רק במזונות מעל גיל 6 שהם מדין צדקה, ולפי זה לכאורה לאחר תקנת הרבנות הראשית אין דין צדקה ולא יכול האב למנוע מזונות מבנו שאינו רוצה לשהות במשמורתו. אמנם הרב מנתח הרב את תקנת מועצת הרבנות הראשית, מביא את המחלוקת בפרשנות התקנה, מצטט את לשון התקנה ומסיק:

“נמצא שהתקנה הנ"ל לא באה להפקיע תורת צדקה מהמשלמים מזונות לבניהם ובנותיהם כהלכת גוברין יהודאין, שעושים זאת ברצון טוב, וכרחם אב על בנים, אלא כוונת התקנה לכופף על אלה המתאכזרים על בניהם ומשאירים אותם בעירום ובחוסר כל, לחייבם לזון ולפרנס אותם כהלכה”.

ראה גם כן דבריו של הגר"ע יוסף בשו"ת יחיה דעת ח"ג סימן עו, שם דן האם אדם מקיים מצוות צדקה כאשר הוא זן את ילדיו. מסקנתו היא שגם לאחר תקנת הרבנות הראשית נשאר דין צדקה במזונות מעל גיל 6, והתקנה הייתה רק לחייב ולכפות את אותם שאינם זנים, ולכן מקיים בזה מצוות צדקה.

הרב מבסס פרשנות זו על פסקי דין שפורסמו בפסקי דין רבניים חלקים ב, ג ו-ד, ששם נאמר שאם יש לילדים משלהם אין האב חייב במזונותיהם, ומכאן מוכח שחיובו מכות תקנת הרבנות הראשית אינו כמו החיוב שעד גיל 6.

מדברים אלו הסיקו המלומדים שהוזכרו לעיל, שהרב סבור שהתקנה לא באה להפקיע תורת צדקה, כלומר שהתקנה הינה מדין צדקה.

אך נראה שההיפך הוא הנכון, משום שאם נכונה מסקנת הסוברים כך מדוע כתב בלשון מגומגמת “התקנה לא באה להפקיע תורת צדקה”, ומדוע לא כתב פשוט שהתקנה הינה מדין צדקה.

אלא ברור שכוונת הרב היא בדיוק כפי שכתב, שהמשלמים את מזון בניהם ברצון, לא הפקיעו מתקני התקנה את דין הצדקה שיש בכך, ונפק"מ יש בדבר, כפי שכותב הרב בעצמו בהמשך שרשאי להחשיב את המזונות כמעשר כספים, אולם אלה המתאכזרים על בניהם ואינם מוכנים לזון אותם, לגביהם יש תקנה שמחייבת אותם. אמנם נפקא מינה נוספת יש בהבחנה זו, שאם לבן יש נכסים, ועל כן מדין צדקה פטור האב, לא תקנו לגביו את התקנה.

אמור מעתה, אם האב מקיים את חיובו מדין צדקה, או לחילופין, הוא פטור מלזון מדין צדקה לא תיקנו מתקני התקנה את תקנת מזונות, ורק לאלה החייבים מדין צדקה ואינם חפצים לבצע חיובם, תקנו את תקנת מזונות, אך כאשר יש תקנה – היא מצד הדין.

מוכח בעליל כהבנה הזו שהרי כתב הרב: “אלא כוונת התקנה לכופף על אלה המתאכזרים על בניהם ומשאירים אותם וכו'”.

כוונת הרב שאף אם מדיני צדקה לא ניתן לכופף, כמו אב שאינו מוגדר כאמיד שלחייבו מדין צדקה לא ניתן אלא רק מכלימים אותו שהוא גרוע מעורב וכדומה, בימינו ניתן לכפותו.

מלבד זאת, לאחר בקשת המחילה דברי ההולכים בשיטה זו צריכים עיון גדול:

הגמרא בכתובות דף נ ע"א אומרת בשם חכמי “כרם ביבנה” או רבי אליעזר ש”עושה צדקה בכל עת” זהו מי שזן את בניו ובנותיו הקטנים. הרמב"ם בהלכות מתנות עניים פ"י הט"ז כתב דין זה בשינוי קצת, שהזן את בניו ובנותיו הגדולים מקיים מצוות צדקה. הגר"ע יוסף ביאר שגדולים היינו מעל גיל 6. ובאמת כן כתב הבית יוסף יו"ד סי' רנא, וביאר זאת שאם חייב במזונותיהם של הקטנים איך נחשב הדבר לצדקה? ! אומנם לענ"ד הרמב"ם בכוונה שינה ממה שכתבה הגמ' בכתובות נ ע"א - “בניו ובנותיו כשהן קטנים”, וכתב “גדולים”, מפני שהגמ' שם נאמרה לפני תקנת אושא, שהרי מדובר ברבותינו שביבנה (זו הייתה אחת הגלויות של הסנהדרין, והיא קדמה לאושא) או רבי אליעזר, ואז

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

החייב היה עד גיל 6 בלבד, ולכן אם זן אח"כ נחשב למקיים מצווה, אך לאחר תקנת אושא המבוארת בגמרא כתובות מט ע"ב, ונפסק כן ברמב"ם הל' אישות פי"ב הי"ד ובשו"ע אה"ע סי' עא ס"א, אינו מקיים צדקה עד שיגדלו! לפיכך לא בכדי כתב הרמב"ם "הגדולים"! לכן, לאחר גיל 6 ברור ופשוט שאין דין צדקה אלא חיוב מתקנת אושא, ואינו מקיים בזה צדקה.

מה שכתב הטור אה"ע סי' עא שהזן את ילדיו הקטנים מקיים מצוות צדקה הוא לשיטתו, שמסקנת הגמ' בכתובות דף מט ע"ב היא שליתא לתקנת אושא, והיא לא נפסקה בסופו של דבר, אך הרמב"ם הרי סובר שאיתא לתקנת אושא כאמור לעיל, וכן פסק השו"ע אה"ע סי' עא.

לפיכך ברור שגם אם נקבל את הפרשנות הנ"ל לתקנת הרבנות הראשית נצטרך לומר שלפחות עד גיל מצוות חייב האב לזון שלא מדין צדקה, והרבנות הראשית חידשה בתקנתה שלא מסתפקים בהכלמתו אם אינו זן, אלא כופים אותו לזון. גם ברור שתקנת אושא היא רק על האב ולא על האם, ולכן עד גיל 13 אין מקום כלל להתחשב בהכנסות האם גם לפי הבנה זו.

עוד יש להעיר על הבנה זו שלפיה יוצא שיש גדרי חיוב שונים בתקנת הרבנות הראשית: עד גיל מצוות החיוב הוא מתקנת אושא, והחיוב הוא אפילו אינו אמיד, ולאחר מכן החיוב הוא מדין צדקה! אין ספק שיוצא מפרשנות זו דבר תמוה מאוד.

מנהג בתי הדין, הגדרת אמיד ודין חומש נכסיו

כאמור לעיל, כפייה מדין צדקה תיתכן רק אם האב אמיד, ואם אינו אמיד אינו חייב לזון את בניו הקטנים אלא מתקנת אושא, אך אין כופין עליה אלא מכלימים אותו בלבד.

הגדרת "אינו אמיד" צריכה ביאור. בוודאי לא מדובר באב שאין לו ממון ויכול לפרנס רק את עצמו, שהרי בכה"ג מסתבר שלא ראוי להכלימו, ומה יעשה עלוב זה שאין לו אלא בכדי להחיות את נפשו? אלא ודאי שהכוונה באינו אמיד היא שיש לו בשביל עצמו בצמצום והיתרה אינו מוכן לתת לבניו. כלומר, מדובר באדם שהכנסתו מספיקה לעצמו בצמצום, ומעט יותר מכך ואדם כזה אי אפשר לחייב מדין צדקה אלא רק מכלימים אותו, ובזה באה תקנת הרבנות הראשית לומר שגם בכה"ג ניתן לחייבו במקום להכלימו.

נראה לענ"ד שאב המשתכר בסביבות 6,000 ש"ח לחודש מוגדר כאינו אמיד, שהרי לשכירות דירה והוצאותיה יש לו להוציא יותר מ-3,000 ש"ח, ולהוצאותיו כמו מזון, נסיעות וכדומה הסכום הנותר, דהיינו 3,000 ש"ח, הוא מעט יותר מצרכיו וע"כ הוא מוגדר כאינו אמיד.

לפיכך לא ניתן לפי הסוברים שמזונות הילדים הם מדין צדקה לחייב במזונות ילדיו אדם שמשכורתו כ-6,000 ש"ח. ומעשים בכל יום בכל בתי הדין בישראל שמחייבים במזונות גם אדם המשתכר פחות מכך.

גם נראה פשוט שאם הוא אמיד לא יכפו אותו לתת יותר מחומש נכסיו, שהרי בעניין צדקה אמרו בבבלי כתובות דף מט ע"ב שהמבזבז אל יבזבו יותר מחומש. המציאות מורה שבפועל בתי הדין מחייבים במזונות הילדים יותר מחומש הכנסתו.

עולה איפוא שמנהג בתי הדין שהמזונות אינם בגדרי צדקה, ואין מחייבים אותם מדין צדקה!

והנה, ראה נתיבות המשפט להגר"ח אלגאזי בדף קנב שדן בעניין אמיד, והקשה על רבנו ירוחם שכתב שאם הוא אמיד כופין אותו שיזון את בניו עד שיגדלו (וכך גם כתב הרמב"ם הל' אישות פי"ב הט"ו): אם בניו אינם יכולים להתפרנס והם עניים וחיובו הוא מדין צדקה – למה חייב רק עד שיגדלו ותו לא? לפיכך כתב:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והעולה על דעתי לומר דאמיד דגבי בניו לא הוי כאמיד דאנשי אחרני, דגבי צדקה לאחריני בעינן אמיד גמור, אבל לגבי בניו כל שאינו עני מקרי אמיד לגבי בניו. וזהו שכתב רבינו: "אבל אם הוא אמיד שיש לו כפי הראוי לתת להם" וכו' ולכך כתב דהאי אמיד לא הוי אלא עד שיגדלו, דלאחר שיגדלו אין כופין אותו אלא בדאמיד לאחריני שבניו קודמין, וזהו שכתב רבינו שנראה שאחר שיגדלו אין כופין אותו אלא כפי שיכפו אותו על שאר קרוביו, כלומר דאין כופין אותו אלא בדאמיד בשיעור שיכופו אותו לאחריני, אבל אין הכי נמי שהם קודמין לאחריני, ואפשר שזהו דעת הרמב"ם והטור גם כן.

כלומר, "אמיד" האמור ביחס למזונות בניו הקטנים בכתובות דף מט ע"ב אינו אותו שיעור "אמיד" האמור ביחס לצדקה ביחס לאחרים בבבא בתרא דף ח ע"ב, למרות שבשני המקומות הביאה הגמ' את אותו המעשה, שרבא כפה את רב נתן בר אמי לתת צדקה. ביחס לבניו הקטנים – כל שאינו עני נקרא אמיד, ואילו ביחס לבניו הגדולים או קרוביו או אחרים – צריך יותר מזה.

ככמה פד"רים הזכירו את דבריו, ראה לדוגמא פד"ר ה עמ' 302 (הגרי"ש אלישיב). לפי זה אפשר לומר שנהגו בתי הדין כדבריו. גם ראה מה שכתב הגרי"א הרצוג זצ"ל בפס"ד מתש"ג (אוסף פסקי דין עמוד יז), וז"ל:

"אפילו לפי הדין, שחיוב האב במזונות ילדיו בגיל למעלה משש הוא מדין צדקה, הרי כל בתי הדין בארץ נוהגים לדון סתם אדם בדין אמיד לגבי מזונות ילדים, ומחייבים וכופים אותו לדאוג לכל צרכיהם."

הוא לא נימק את דבריו, אך אפשר שכוונתו לדברי המהר"ח אלגזי הנ"ל. אך אין זה מעלה ארוכה, מפני שגם לדבריו של המהר"ח אלגזי אין גדר אמיד שכתב נכונים אלא עד גיל מצוות בלבד, ובפועל מחייבים גם מעבר לכך.

לפיכך ברור שהמנהג הוא שמזונות הילדים מכח תקנת הרבנות אינם מדין צדקה.

נוסח תקנת הרבנות הראשית

וזו לשון תקנת הרבנות הראשית:

אי לזאת קבענו את התקנה הכללית הזאת לכל ארץ ישראל, כשם שמאז ומעולם עד היום הזה היה כח בית דין של ישראל יפה לחייב את האב בחיוב משפטי גמור ולכופו בממונו ובכל הכפיות האפשריות החוקיות לפרנס את בניו ואת בנותיו עד הגיל של חמש עשרה שנה בענין החיוב שביד בית דין להטיל מתורת צדקה כשהאב אמיד אין אנו נוגעים כלל וכלל בזה אין שום שינוי חל. ועתה הננו מסכמים את שלוש התקנות שנקבעו כנ"ל באסיפה הנ"ל עפ"י הרבנים הגאונים ועל פינו הח"מ:

...

ג. כשם שמאז ומעולם עד היום הזה היה כח בית דין של ישראל יפה לחייב את האב בחיוב משפטי גמור, ולכופו בממונו ובכל הכפיות האפשריות החוקיות לפרנס את בניו ואת בנותיו עד הגיל של שש שנים, כך יהא מעתה ואילך כחם יפה לחייבו בחיוב משפטי גמור, ולכופו בממונו ובכל הכפיות האפשריות החוקיות לפרנס את בניו ואת בנותיו עד הגיל של חמש עשרה שנה.

מלשון התקנה עולה בבירור שלא מדובר בדין צדקה:

א. נאמר בה בפירוש שמחייבים את האב בחיוב משפט וגם יכפו אותו, וזהו בפירוש לא כמו שכתבו כמה וכמה שהחידוש הוא הכפייה בלבד!

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. נאמר בפירוש שאינם נוגעים בחיוב שביד ביה"ד להטיל מדין צדקה כשהאב אמיד! מוכח שהתקנה דיברה כשהאב אינו אמיד, וחיובו אינו מדין צדקה.

האם מדין צדקה האב והאם שווים

גם אם נניח שיש סברה שתקנת הרבנות הראשית במזונות הילדים הינה מדין צדקה, עדיין ישנה משוכה נוספת שיש לדלג עליה.

על מנת לחייב את האם יש להניח שמדיני צדקה אין הבדל הלכתי בין האב לבין האם. וכראיה לפסיקה זו ציינו שהרב שאול ישראלי והרב אברהם שפירא בפסקי דין שונים כתבו שמדיני צדקה אין הבדל בין האם לבין האב ושניהם חייבים באופן עקרוני בדין זה.

גם הלכה זו אינה מוסכמת. נראה שרוב חכמי ישראל, וכך גם נראה מהשו"ע כפי שיבואר לקמן, סבורים שהאב חייב בצדקה מדין קרוב קרוב, שלא כאם שאינה נחשבת לעניין זה כקרוב.

הרחיב מאוד בנושא זה ידידי הרב הגאון אריאל אדרי בפסק דין של ביה"ד האזורי באר שבע תיק 147728 מיום 24/7/2017, והרצה את הדברים בכנס דיינים. הדברים הובאו בספר כנס הדיינים התשע"ז עמודים 161-230, ובעיקר מעמוד 210 ועד עמוד 226, ועל כן לא אאריך בנושא. הרוצה להחכים יעיין במקור הנ"ל.

מזונות הילדים עד גיל 18

הערה נוספת שיש להעיר על פסה"ד של ביהמ"ש העליון היא שהם התעלמו לחלוטין מהחלטת הרבנות הראשית מתש"מ ותשמ"ו להאריך את תקנת תש"ד עד גיל 18. בפסה"ד הנ"ל כתבו שעד גיל 18, גם קודם פסה"ד שלהם, נהגו לחייב בבתי המשפט אך ורק מדין צדקה, ואילו את התקנה של תש"ד הבינו כחיוב מוחלט.

אולם באמת התכנסה הרבנות הראשית בתש"מ ובתשמ"ו והחליטה להאריך את גיל חיוב המזונות ל-18. דבר זה בא לידי ביטוי גם בהחלטת הרבנות הראשית מיום י"ח בכסלו תשע"ו (30.11.2015):

הוזכר במועצה כי ההחלטה להגדיל את גיל חיוב האב במזונות ילדיו עד גיל שמונה-עשרה שנה, נתקבלה כבר בישיבת מועצת הרבנות הראשית מיום כ"א בסיון תש"מ, והמועצה אף החליטה בישיבתה מיום כ' במרחשוון תשמ"ו, כי חיוב המזונות על ההורים הוא עד גיל שמונה-עשרה שנה. אנו שבים ומדגישים שהחיוב על ההורים הוא עד גיל שמונה-עשרה שנה.

הכרעה במקרה של ספק בפרשנות התקנה

גם אם נניח שכיוון שיש פרשנות הסבורה בשני העניינים שלא כמו שהראינו לדעת ומשם כך הוי מעין ספק, ראוי לדון כיצד יש לדון בכהאי גוונא.

בפסק הדין הנ"ל של בית המשפט העליון תיארו את המצב המשפטי כך:

- א. יש מחלוקת בין פוסקי הדור האחרון האם תקנת הרבנות הראשית בעניין המזונות היא מדין צדקה או לא.
- ב. יש מחלוקת בין הפוסקים האם מדין צדקה יש להשוות בין האב לבין האם או שגם בזה חיוב האב קודם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הכרעת בית המשפט בפסק הדין הנ"ל היא שכיוון שיש מחלוקת, הם מחליטים לאמץ את הפרשנות שהתקנה הינה מדין צדקה ומאמצים גם את הפסיקה שיש לחייב את האם כמו את האב מדין צדקה, וזאת משום שאימוץ דרך זו עולה יפה עם אג'נדה מודרנית וכדומה (כך כתבו בפירושו בפסק הדין).

נראה לענ"ד שזהו משגה:

ישנן כמה דרכים להכריע בספיקות, אולם ברור שאין דרך כזו הנקראת אימוץ שיטה אחת בשל מציאות חיים וכדומה. מכיוון שהמחוקק קבע שדיני מזונות נידונים לפי הדין האישי, והדין האישי קובע גם את הדרך להכריע בספיקות, הרי שבזה שבחרו בדרך הכרעה שאינה הדרך שהדין האישי מחייב סטו מדברי המחוקק.

טעות בשיקול הדעת

בפסק הדין של ביהמ"ש העליון נאמר כי נהוג היה עד לאותו פסק דין לחייב את האב בכל מקרה ולא להתחשב בהכנסות האם כיוון שהנהוג השיפוטי היה לחייב את האב מדינא ולא מדין צדקה.

במסכת סנהדרין דף לג מבחינה הגמ' בין שני סוגי טעויות של הדין, טעה בדבר משנה וטעה בשיקול הדעת.

לשון הגמ':

"היכי דמי שיקול הדעת? אמר רב פפא כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי אהדדי, ולא איתר הלכתא לא כמר ולא כמר, ואיקרי ועבד כחד מינייהו, וסוגיא דשמעתא אזלי כאידך, היינו שיקול הדעת".

כלומר טעות בשיקול הדעת זהו מקרה שבו יש מחלוקת בין הפוסקים ולא הוכרעה הלכה כאחד הפוסקים, אולם בתי הדין נוהגים לפסוק כשיטה אחת, ובא דיין לאחר מכן ופסק כדעה האחרת - הוא הנקרא טעה בשיקול הדעת.

לפי פסק הדין של בית המשפט הנ"ל עולה שהם טעו בשיקול הדעת, שהרי לדבריהם המנהג היה לפסוק כדעה המחייבת את האב במזונות (על אף שלדבריהם מחלוקת זו לא הוכרעה, דהיינו, לא הוכרעה המחלוקת האם תקנת הרבנות הראשית הינה מדינא או מדין צדקה).

אם כן, לפי כללי הפסיקה בדין האישי, לדבריהם ההכרעה צריכה הייתה להיות במקרה כזה כנוהג המקובל.

אין אפשרות על פי ההלכה לאמץ גישה אחרת מכל סיבה שהיא.

סוף דבר

לענ"ד פסק הדין בבע"מ 919/15 המשווה את האב ואת האם בחיוב מזונות הקטינים לוקה בכמה משגים:

- א. סמכו על פוסקים הסוברים שתקנת הרבנות הראשית הינה מדין צדקה בעוד שמלשון התקנה מוכח לא כך, וגם דעת הגר"ש אלישיב והגר"ע יוסף אינה מוכחת כשיטה זו, מלבד הקושיות שיש על שיטת הגר"ע יוסף כאמור לעיל.
- ב. הכריעו שחיוב האב והאם מדין צדקה זהה, בעוד שמהפוסקים נראה שיש לפסוק בזה שהקרוב קרוב קודם, והאב קרוב יותר מהאם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ג. הכרעת הספק צריכה להיות על פי ההלכה כפי שנהוג לפסוק בבתי הדין ובבתי המשפט ולא על סמך אג'נדות ותפיסות עולם חדשות.

בשולי הדברים ולא בשולי חשיבותם אוסיף שתי הערות.

א. מבחינה משפטית, בנסיבות דנן, מדובר בפרשנותו של הדין האישי החל על תביעה למזונות, בין שהיא נדונה בבית-משפט ובין שהיא נדונה בבית-דין רבני. במקרה כזה, בית הדין הרבני הוא הפרשן המקורי והמומחה למשפט עברי כפי שנמסר מדור לדור מאז ימות משה רבנו ע"ה, ואין בית הדין הרבני כפוף לפרשנות המשפט העברי כפי שנעשתה בבית המשפט האזרחי (ראו בג"ץ 5969/94 אליהו אקנין נ' בית הדין הרבני האזורי בחיפה פ"ד נ(1) 370 \ 376 (1996)).

ב. פסק דין זה לא עסק כיצד ראויה להיות החלוקה הצודקת במזונות הילדים בין ההורים, אלא כיצד יש לדון במצב המשפטי הקיים היום. אם יש עיוות הדורש תיקון – יש לעשות זאת במסגרת תקנה מחודשת של הרבנות הראשית לישראל בלבד.

לפיכך אין ספק שלפי ההלכה הנוהגת כעת חיוב המזונות עד גיל 18 אינו מדין צדקה והוא מוטל על האב בלבד.

דין א'

נימוקי דין ב':

אוסף בקצרה, שלענ"ד בלא להיכנס להכרעה בשאלת היסוד אותה העלה כב' דין א' שליט"א, במקרה דנן גם אם נקבל את שיטת הפוסקים שיש לחייב גם את האם בהשתתפות במזונות, אין הדברים אמורים במקרה זה.

ראשית אציין את נתוני השכר של הצדדים. קשה לערוך חיוב מדוייק בשל הסטיות הרבות בנתונים ומספר העבודות של האב (יש לציין להפקדת המחאות בחשבון בסכומים נכבדים, שלא נתברר מקורן). האב הגיש את תלושי השכר שלו, ופירוט חשבון הבנק, בדיון נאמר על ידו שמדובר בסכום ממוצע של 14,000 ש"ח.

האם משתכרת בדרך כלל כ-10,000 ש"ח לחודש, ולעתים יותר עקב נסיבות שונות.

שני הצדדים טוענים זה כנגד זה על מתן שיעורים פרטיים בהיקף מסויים, לא הומצאו הוכחות וקשה לעמוד על האמת בעניין.

לפי נתונים אלו בסך הכל מצבו הכלכלי של האב בדרך עולה על האם וגם אם בחישובים מדוייקים יותר תימצא סטייה מהסכום הצגנו, בוודאי שהשתכרות האם תהיה לכל היותר שקולה לו.

הפוסקים שמדבריהם משתמע שיש לחייב גם את האם במזונות הילדים, עוסקים במקרים בהם האם אמידה ואילו האב אינו אמיד, ואזי יש לפנות אל האם שתתמוך גם היא במזונות הילדים.

כך לדוגמא כותב הראש"ל הרב עובדיה יוסף זצ"ל (שו"ת יביע אומר אה"ע יא, סז): "ואם האב אינו אמיד ופרנסתו מצומצמת והאם אמידה שתוכל לפרנס את הבן או הבת שהם למעלה מגיל שש שנים יש לחייב את האם במזונות מדין צדקה..."

כך גם נכתב בהחלטת מועצת הרבנות הראשית:

"על היושבים על מדין להוסיף לשיקול הדעת בפסיקת מזונות הילדים את היכולת הכלכלית של האם".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מדבריהם עולה שיש מקרים בהם האב אינו מסוגל לפרנס ומאידך האם בעלת יכולות גבוהות ופרנסה מרווחת, ואזי יש להפחית את מחיוב המזונות של האב.

במקרה דנן יש יתרון של האב על האם. ושיקול הדעת אינו נוטה, בנתונים של מקרה דנן, להשמטת האחריות מכתפי האב לכתפיה של האם.

בנוסף אני סבור שבדרך כלל בפסיקת מזונות המקובלת כבר מוטל חלק מהמזונות על האם, שכן הסכומים המקובלים בפסיקה נמוכים יותר מאשר נתוני הלמ"ס לגבי הוצאות ילד במשפחה.

לנוכח זאת הסכומים שנקבעו כעת, כאשר הילדים במשמורת משותפת ועל כן חלק מהזמן הם אצל האב שדואג לצרכיהם בזמן שהם אצלו, ולגבי הזמן שהם אצל האם, נקבע בסך 900 ש"ח לכל ילד, סך הכל 1,800 ש"ח לשני הילדים, מלבד 1,100 ש"ח למדור, והוצאות חריגות, הם תואמים את צורכי הילדים ואת יכולות ההורים.

דין ב'

גם אני מצטרף לדעת חברי האמורים בטוב טעם ודעת.

דין ג'

ההחלטה מותרת לפרסום לאחר השמטת פרטי הזיהוי של הצדדים.

ניתן ביום ט"ז באדר ב' התשע"ט (23/03/2019).

הרב עודד מכמן

רב דניאל כ"ץ

הרב ישי בוכריס